

בסייעתא דשמיא

הפרשה

פירוש וזמנה

פרשת עקב

אברהם יצחק קרישבסקי

מפתח העניינים

- פרשת עקב**.....א
- וברך פרי בטןך ופרי אדמתך.....ב
- כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם.....ג
- כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך.....ד
- כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה.....ה
- ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה.....ז
- ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה.....ט
- לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם.....יב
- והיה אם שמע תשמעו אל מצותי.....יג

הרב אברהם יצחק קרישבסקי

אדמו"רי ויז'ניץ 12, ביתר עילית

טל: 054-8464896, 02-5713641

מייל: a548464896@gmail.com

פרשת עקב

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם, ושמר ה' אלוקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך.

ופירושו של עקב הוא בעבור, כמו שאומר הרמב"ן כלומר בעבור שתשמעון את המשפטים האלה, ושמר ה' אלוקיך את הברית וכו', והאבע"ז אומר שעקב יש במשמעותו גם לשון סוף, דהיינו עקב שכר באחרית, שבאחרית של דבר יקבלו שכרם וישמור להם את הברית אשר כרת לאבותם, כי הרי הברית עם האבות היה לתת להם את הארץ, וכאן אמר להם כי יקבלו את הארץ בעבור שישמרו את החקים ואת המשפטים, כאמור בתהלים ויתן להם ארצות גויים ועמל לאמים ירשו, בעבור ישמרו חוקיו ותורתיו ינצורו.

ועומק הדבר הוא, שכאן אמר להם את זה אחרי שאמר להם עשרת הדברים באופן מבואר, ואמר להם שבזה תכנסו לארץ, והכניסה תהיה באופן שלם שהתורה תהיה דבר אחד אתכם, ובזה יגיע ענין של הברית עם האבות לשלימותו.

כי הרי הברית עם האבות היתה ברית על הארץ, והבטיח להם שיתן את הארץ לזרעם, שהרי בהם התחיל הקשר עם הקב"ה בזה שהכירו בו והלכו אחריו, ועומק הענין הוא שהם הביאו את כבודו לעולם, ולכן כרת עמם הברית והיא היתה ברית ידידות, כמו שאומרים בברכות של ברית מילה אשר קדש ידיד מבטן, כי בזה שנכנסו לחלקו כרת עמם ברית ידידות, אבל שלימות הברית נהיתה אצל זרעם בזה שיכנסו לחיות אתו בארץ, שאז חיים כבר את חייהם ממש אתו, ולכן עתה לקראת כניסתם לארץ, אמר להם שעכשיו בא הברית עם אבותיכם למעשה, ואמר להם שזה יתקיים ע"י שישמעו את המשפטים.

ויש לומר שלכן הזכיר כאן רק את המשפטים, כי המשפטים הם המצוות שמבינים אותם, ואמר להם שכשישמרו את המשפטים, כלומר שיהיו קשורים אל המצוות וזה יהיה חלק מחייהם, אז תתקיים הברית, כי ברית פרושו דבר הקיים לעולם, ולכן נקרא ברית עולם, שישראל נהיו אחד אתו ויחיו בארץ הגשמי את חייהם אתו.

וראיתי בכלי יקר שאומר שיקיימו את החקים באותה מדה שמקיימים את המשפטים, ששורש הדברים הוא שיהיו שייכים למצוות, שאף החוקים יקיימו מרצונם ובאופן שיהיו קשורים אליהם, וכל זה הוא מענינו של הארץ כפי שנתבאר כבר.

ואומר רש"י, "והיה עקב תשמעון" אם המצוות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון, ונראה שזה נובע מעומק הפשט, שהענין כאן הוא שיהיו דבקים בתורה והתורה תהיה חלק מחיותם, ובזה יכנסו להארץ עם הענין הזה של לחיות אתו ממש, ושלימות הדבר הוא כשמקיימים את

כל התורה כולה, שכשמקיימים רק המצוות החמורות, פרושו הוא שאין שייכים לעצמותו של התורה, ומקיימים רק מה שנראה להם כענינים דחופים ועקריים, אבל מי שדבוק בעצם עם התורה מקיים את כל התורה, שהכל שווה אצלו, משום שהוא דבוק במצווהו, ובזה יגיע ענין הברית עם האבות למטרתו השלימה.

וברך פרי בטןך ופרי אדמתך

ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטןך ופרי אדמתך דגנך ותרשך ויצהרך שגר אלפיק ועשתרות צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתך לתת לך.

כשנתבונן נראה שכל הברכות כאן הם ברכות של הטבע, דהיינו שהטבע תאיר להם, ואומר וברך פרי בטןך ופרי אדמתך, דהיינו שהארץ תתן את יכולה באופן מוצלח, וכן כתוב שגר אלפיק ועשתרות צאנך, ואומר רש"י ועשתרות צאנך מבחר הצאן, שיהיה הצאן מן המובחרים, והאבן עזרא אומר, "עשתרות כמו עדרים, ומפרש היה בספרד והוציא טעם למה קראו העברים הבקר בשם אלף והצאן בעשתרות, וכן היה מפרש הבעלים ועשתרות בעל המזל הצומח והעשירי", ובספר הושע מפרש האבע"ז יותר, שהיה מפרש "הבעל" בעל הבית הצומח בחכמת המזלות, כי כן יקראו לבתים מזלות, ולהם עבדו כי הם צבא השמים, ומזל גדי הוא העשירי, ומשמעות דבריו הוא, שיצליח להם הטבע, ויחיו עם הטבע אתו דהיינו שיראו בכל הטבע את כבודו.

ואמר ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך, דהיינו שהאנשים יהיו בריאים מתולדה והוא גם ענין של הצלחה בדרך הטבע.

ואח"כ אמר והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך, ונראה שכל זה הוא בדרך לא זו אף זו, שהתחיל בזה שיצליח את קיומם בפרי בטנם ופרי אדמתם ובאוכל בדגנם ותרושם, ואח"כ אמר שיהיו בעצמם גופים בריאים, ואח"כ אמר שלא יהיה בהם שום חוליים, ולא זו אף זו אלא שגם יתנם בכל שונאיהם, וכל זה הוא השגחה תמידית עליהם בכל מהלך הטבע.

שהרי כל ענינו של הארץ הוא שיחיו אתו בדרך הטבע, ובזה גם הטבע יצליח דרכו, ויראו בטבע את השגחתו ית' עליהם, ובזה שיראו שבשמרם את תורתו יאיר הטבע עליהם, ואף יתן את חוליים על שונאיהם, ובזה יראו שהקב"ה אתם ומנהיג את הטבע למענם.

ואכלת את כל העמים, צריך לבאר אמרו בלשון ואכלת, שהרי מדובר כאן בהשמדת העמים,

ונראה בזה שענין הפסוק הזה הוא שישראל יהיו הם מי שעושים את הארץ לארץ ה', ולכן עליהם להרוג את העמים, ובזה יסירו את עובדי העבודה זרה מן הארץ, ולכן כתוב בלשון אכילה, כי אם היה כתוב בלשון הריגה היה במשמעותו כעונש לעמים, וכאן הכוונה היא לטהר את הארץ מהם ולא בכדי לענשם, ולכן כתוב בלשון אכילה כלומר שתאכלו ותכלו אותם, כי ענינו הוא הכליון שהארץ יטהר מהם. (וי"ל שאכילה נקרא כל דבר שהוא לצורך האדם, וכאן הריגת העמים כאן הוא לצורך ישראל כדי לטהר את הארץ עבורם וזה גם כעין אכילה). וכן כתוב כי מוקש הוא לך, כלומר שנוכחותם של עובדי העבודה זרה הוא מוקש ומפריע לענינו של הארץ.

ואומר הרמב"ן לא תחוס עינך עליהם, כאשר הזכרתי כי ברחמנות השופטים יאבד המשפט, כוונתו על מה שמבאר על הפסוק עקב תשמעון את המשפטים, שלא ירחמו על מי שחייב מיתה שבזה יאבד המשפט, לכן אומר כאן לא תחוס, כי ברחמנות יאבד כל ענינו של הארץ.

כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם

וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא, ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך, למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם.

וענין אמרו וזכרת את כל הדרך, נראה שרצה לומר בזה שהכניסה לארץ תהיה באופן זה שתדעו שכל זה הוא כהמשך של ההליכה במדבר, כי בהגיעכם לארץ ותחיו בדרך הטבע תזכרו שהלכתם במדבר מקום אשר אין בו מים ולחם, וכל קיומם היה באופן גלוי מאת הקב"ה, ואמר להם שיחיו עם ההכרה הזאת גם בהיותם בארץ, וכן אומר הספורנו, וזכרת את כל הדרך שנתן לך לחם לאכול ובגד ללבוש שלא בדרך הטבע.

ואומר הרמב"ן למען ענותך לנסותך, כי היה הנסיון גדול להם, שלא ידעו עצה לנפשם, ויכנסו במדבר הגדול לא מקום לחם, ואין בעדם כלום מן המן, אבל ירד דבר יום ביומו וחס השמש ונמס וירעבו אליו מאד, והקב"ה היה יכול להוליכם בדרך הערים אשר סביבותיהם, אבל הביאם בנסיון הזה, כי ממנו יודע שישמרו מצותיו לעולם, משמעות דבריו הוא שכל קיומם היה עליו, וכל זה עשה שידעו שהם סמוכים על שולחנו של מקום וכל הצטרכויותם הם עליו וחיו כל העת עם האמונה שאין קיום בלעדיו, ולכן עשה בצורה כזו שלא ידעו כל יום מאין יהיה להם מחר הלחם, ובזה היו לגמרי סמוכים עליו.

וזה גם הענין של ויענך וירעיבך, כדברי הרמב"ן "יאמר כי ענה אותם בלכתם במדבר ארבעים שנה, כי בזה יראו שכל קיומם הוא עליו,

ואומר אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך, ואומר הרמב"ן כי לא ידעת במן שתוכלו לחיות בו ימים רבים, ובזה היה סמיכותם על הקב"ה באופן שלם, כי לא ידעו אפי' שיש ביכולת המן להספק בעבורם על ימים רבים, וכן לא הגיע אליהם מאבותיהם בקבלה.

והוסיף הרמב"ן "כי עשה עמהם החסד הגדול אשר אבותיכם הקדושים לא הגיעו אליו, כי אע"פ שהלכו אחריו בכל אשר יצוה אותם, לך לך מארצך ומולדתך לא הגיע מעלתם שיפרנסם בדגן שמים".

ונראה לומר בעומק הדבר, שכל זה אמר להם לקראת כניסתם לארץ, דהיינו שאמר להם שראו במדבר שהקב"ה הולך לפנייהם והם נמצאים אצלו, והוסיף לומר להם שבאבות התחיל הענין של הליכה אחריו, ונתבאר בפר' לך לך, פירושו של לך לך "אל הארץ אשר אראך", שאמר לו הקב"ה שיבא אליו, שהמטרה לא היתה ללכת אל ארץ מסויימת, אלא אל הארץ אשר יראה לו, כלומר שילך מבית אביו כלומר ממקומו הטבעי ויבא אליו, ובו התחיל היות כבודו בעולם, ע"י זה שהולך לחיות אתו, אבל שלימות הדבר נהיתה ע"י ישראל, שאז כבר נהיו לעם, שבזה שעם שלם חי אתו, בזה מגיע ענין היות כבודו בעולם באופן מושלם, ובעת הליכתם במדבר אז היו לגמרי אצל הקב"ה, כפי שנתבאר בתחילת ספר במדבר, שחיו אתו שם באופן של חיים שראו שכל קיומם היתה עליו, וזה יכול להיות עומק פרוש דברי הרמב"ן במה שאמר כאן ולא ידעון אבותיך, כי עשה עמכם החסד הגדול אשר אבותיכם הקדושים לא הגיעו אליו, ואומר כי אע"פ שהלכו אחריו בכל אשר יצוה אותם, לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, לא הגיע מעלתם שיפרנסם בדגן שמים כאשר עשה לך, ופירושו הוא שאבותיכם התחילו אמנם את זה שעזבו את מולדתם והלכו אחריו, אבל הענין הזה שנכנסו לחיות אצלי נתקיימו רק בכם, ובכם הגיע ענינם של האבות למטרתו שראו כבר שחיו אצלו.

ואמר "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם", ונראה שפרושו הוא שאמר להם את זה כאן לקראת כניסתם לארץ, וכוונתו לומר להם שהליכתם במדבר היתה כהכנה לכניסתם לארץ לקחת את הענין הזה של לחיות אצלו גם לארץ באופן של חיים הגשמיים, שאז כבר יהיה הצטרכותם עליהם, ושידעו כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כלומר שאמר לא על הלחם "לבדו", ופירוש המלה לבדו הוא כי אף שבארץ יאכלו כבר לחם ולא מן, והזכיר להם את ירידת המן, שידעו שאף שיאכלו כבר לחם טבעי, ידעו כי לא על הלחם לבדו הוא מה שמחיה אותם אלא מוצא פי ה' יחיה האדם, ובזה

יגיע ענין הליכת האבות אחריו לשלימותו, כי כאשר חיים במדבר מקום אשר אין שם דרך להתקיים ורואים בעליל שכל חייהם וכל הצטרפותם הם עליו, זה עדיין אינו נקרא שכבודו הוא בכל העולם, אמנם משום שכל מטרת בחירתם היתה שיראו את כבודו אף בעולם הגשמי, לכן אמר להם שהשלימות יהיה כשיחיו בארץ הגשמית אתו, ואז יגיע הענין הזה לשלימותו¹.

כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך, ואומר הרמב"ן שיתן עליו עול מוסר, כענין שנאמר יסר בנך כי יש תקוה, כן ה' אלקיך מיסרך מתחלה בענוי מדבר ונסיון המן, שתערב לנפשך טובת הארץ ופירותיה, על כן לך אחריו, כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה, והנה הרמב"ן מבאר את הקשר מה שכתוב כאן להמשך הכתוב כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה, וענינו הוא שבמדבר למדם לקבל עליהם את מלכותו וההכרה שהכל הוא ממנו, ולכן כשיכנסו לארץ יקבלו אותה בעריבות ויראו את טובתה ויחיו עם ההכרה הזו שהם נמצאים אצלו.

אמנם יש לבאר את הקשר למה שכתוב ושמרת את מצוות ה' אלקיך ללכת בדרכיו וליראה אותו, והספורנו אומר "מיסרך" נותן לך מצוותיו מוסר נאות אל השלמות המכוון מאתו, וכן תרגם אונקלוס, ה' אלקך מלף לך שהוא לשון למוד, וענינו הוא שאמר להם את זה לקראת כניסתם לארץ, והיינו שלימד להם את התורה וביארם אותה, וכוונת כל הפרשה הזאת הוא

¹ ואיתא בליקוטי תורה מבעל התניא, "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, ע"ד מה שאמרו חז"ל כל האומר אין לי אלא תורה אפי' תורה אין לו, כי לא בזה יחיה האדם, פי' האדם עילאה שעל דמות הכסא וגו' ע"ד מאמר חז"ל ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, אלא כי על כל מוצא פי ה' וגו', דהיינו ע"י ההתבוננות שמשכיל ומתבונן שהתורה היא מוצא פי הוי"ה ודבורו של מקום ואורייתא וקוב"ה כולא חד, והוא ענין טל תורה, וזהו למען הודיעך, פי' ע"י המן יודע לך זה שהוא בחי' טל אשר לא ידעון אבותיך כנ"ל ואעפ"כ ויאכילך שנתגשם עד שדכו במדוכה, ומזה תבין ענין התורה שהוא מוצא פי הוי' כנ"ל רק שירדה ונתלבשה וכו' ולכן ע"י זה יחיה האדם", עומק פירוש דבריו הוא, שהרי התורה מדברת בענינים גשמיים, וע"י זה נתקשרים עם כבודו ית', וזהו פירש של האדם שעל הכסא, שבארנו שהאדם שעל הכסא פירשו שע"י האדם כלומר ע"י ישראל נעשה כסא ה' כאן בעולם, כמו שבארנו שעומק פירושו של כסא ה' הוא, שע"י הכסא רואים את מי שיושב עליו, ושלימות הלימוד הוא לידיק בנותן התורה, דהיינו שנהיה אחד אתו, וכשלומד את התורה עם הענין הזה שאנו מבינים את התורה, משמעותו הוא שאנו מבינים בחכמתו את חכמתו ית', ואז נהיים אחד אתו, וזה נקרא על כל מוצא פי ה' יחיה האדם, וזה פירוש של ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, כלומר שישאלם הם שמביאים כביכול את הקב"ה כאן לעולם, וזה נקרא שהם מפרנסים אותו כביכול, וזה הקשר בין הכניסה לארץ לתורה, ששניהם דבר אחד הם, שכשחיים את חייהם הגשמיים אתו ית', אז נהיה התורה גם תורתם שלהם, משום שאז נהיה השלימות של ישראל קוב"ה וישראל חד הם.

לומר להם שהארץ היא כדי לחיות אתו ולשמור מצוותיו באופן של חיים שהיא תהיה חייכם, ולכן כל הפרשה מדובר בענין אחד והוא לחיות אתו ית' בארץ בצורת חיים, ולשמור את מצוותיו, כי הכל ענין אחד הוא, דהיינו להיות קשורים ודבוקים בו בעצם חייהם, ולכן התחיל בזה שחיו במדבר באופן גלוי אתו שנתן להם שם את כל צרכיהם, ואמר להם שהתורה שמלמדם הוא כמלמד איש את בנו, כלומר שעתה נהיו לו בבחינת בנים, כאב שמלמד את בנו מוסר ודרך נשגבה, ואח"כ אמר להם כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה, שהיא ארץ ה' ויחיו שם אתו.

כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה

כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינות ותהמת יוצאים בבקעה ובהר, הנה הפסוקים האלו הם כהמשך למה שכתוב וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך במדבר, דהיינו כי ה' מביאך אל ארץ טובה עם טבע טוב ונחלי מים עינות ותהומות, ולכן צוים שיזכרו את הליכתם במדבר, שיחיו עם ההכרה שהכל הוא ממנו, וכשיזכרו את זה יגיעו לדרגה של החיים אתו בתוך הטבע, וכן אומר הרשב"ם שלכן מצוה אותם לזכור את כל הדרך, ככתוב אחר זה ורם לבבך דהיינו שלא יחשבו שהכל הוא טבע, ויזכרו שמי שהולכים במדבר הוא נותן להם ארץ עם טבע מבורך.

והתורה התחילה לדבר מטוב הארץ בהיותה ארץ מבורכת בטבעה, והדבר הראשון הוא הקיום הבסיסי שהוא המים, לכן כתוב ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר, כדברי הרמב"ן "וטעם ארץ נחלי מים, שהיא רוח לא שישקוה מים ברגל כארץ מצרים", כלומר ארץ שהמים הוא בגוף הארץ ולא צריך למעשה אדם בכדי להביאם, וזה מורה על ארץ אשר הקיום היסודי הוא מעצם טבעה.

ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש. ואומר הספורנו "אל ארץ טובה, שנקבצו בה מיני הטובות שלא יקבצו בגליל זולתו (כלומר שאין שום ארץ ומקום בעולם שכלולות בו כל המעלות שנמצאים בארץ ישראל), וסיפר חמשת מיני הטוב, ובכל אחד מהם אמר "ארץ", הראשון הוא ארץ נחלי מים עינות ותהומות, לא מי יאורים ואגמים הרעים, השני הוא ארץ חטה ושעורה הצריכים למזון, השלישי הוא ארץ זית שמן ודבש, שהם מעדני מלך, הרביעי ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, שימצאו בה מעות בזול, כאמרו ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאוצרותיו, החמישי הוא ארץ אשר אבניה ברזל שבה נמצא ריבוי אבנים קשות ובהירות יפות וטובות לבנין".

ביאורם של דברים, שאמר להם שהארץ היא ארץ מבורכת בטבעה, וכמו שבארנו לעיל שהם נכנסים לארץ אשר טבעה מבורך, בכדי שיחיו אתו וידעו תמיד שהוא נותן להם טבע מבורך, ובזה יהיה החיים אתו בשלימות, שאף בטבע רואים אותו ומשגיח עליהם.

והתחיל עם הדבר היותר חיוני שהוא המים, ואח"כ כתב ארץ חטה ושעורה שהוא הלחם, שהוא ג"כ דבר חיוני שעליהם יחיה האדם, ואח"כ אומר שאף יהיה להם זית ודבש שהם מעדני מלך כלשון הספורנו, ולא רק זו אלא גם יהיה להם די מעות, וכמו שאומר הספורנו, "כי אמנם יוקר המעות קשה מיוקר הפירות", כלומר שגם זה יהיה שם, וזה כוונת הכתוב אשר לא במסכנות תאכל בה לחם דהיינו לא בעניות אלא בשפע של עשירות, ואח"כ אומר לא תחסר כל בה, ארץ אשר אבניה ברזל, וכמו שאומר הספורנו שבא נמצא ריבוי אבנים קשות ובהירות ויפות וטובות לבנין.

ונראה שלכן כתב לפני הענין הזה "לא תחסר כל בה", משום שהדבר הזה היא כבר אינה נחוצה כל כך לחיים של האדם, והוא רק כתוספת טובה, וכוונת הכתוב הוא לומר שגם זה לא יחסר להם.

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, הפסוק הזה הוא המשך לפסוקים הקודמים, דהיינו שאמרה תורה שהקב"ה יתן להם ארץ אשר מבורכת בטובה, ואמרה שבאכילתך תזכור שהקב"ה נתן לך את הארץ הטובה.

ואיתא בגמ' ברכות, "וברכת" זו ברכת הזן, "על הארץ" זו ברכת הארץ, "הטובה" זו בונה ירושלים, ופריך בגמ' לרבי דאמר אין חותמין בשמים, ממה שחותמים על הארץ ועל המזון, ומשני ארץ דמפקי מזון, פירוש הדברים שהברכה הזו היא על הארץ הטובה שנותנת את מזוננו בטובה.

ומקשה בליקוטי תורה דלמה לו להזכיר מזון כלל בברכת הארץ, דהא לכאורה מזון שייך לברכת הזן וכבר ברכנו על זה, וע"כ נראה מזה שהברכה השניה היא ברכה על הארץ שמוציא מזון בטובה, אמנם צריך לבאר למה לא כללו כל זה בברכה אחת.

והענין הוא כי במזון יש שתי ענינים, האחד הוא עצם הדבר שהקב"ה נותן לחם לכל בשר ובטובו הגדול לא חסר לנו ואל יחסר לנו מזון לעולם ועד, ומבאר רבינו בעל הבן מלך שנותן לחם לכל בשר פירוש שנותן לכל העולם לחם, ואל יחסר לנו מזון פירוש שלנו דהיינו

לישראל מפרנס באופן מיוחד, ויש לנו השגחה מיוחדת, שנתן לנו ארץ אשר תמיד השגחתו עלינו דרכה, ביאור הדברים, שכשאוכלים ויש לנו את קיומנו, אנו מברכים אותו על הקרבה המיוחדת שאנו חיים אתו תמיד ואף מאיר לנו את הטבע, וזה ברכה מיוחדת, וזה פירושו של הארץ הטובה.

ובזה מובן גם ענינו של הברכה השלישית שהוא הברכה על ירושלים, כדאיתא בגמ' הטובה - זה בונה ירושלים, ולכאורה צריך להבין מה שייכות של ירושלים לאכילה, ולמה מברכים עליה אחר האכילה.

אולם לפי הנתבאר יש לומר שאנו מברכים אותו על ההשגחה המיוחדת עלינו ועל זה שזכינו לחיות אתו, ודבר זה בא לידי ביטוי כשאוכלים ושבעים ורואים את ההטבה הגדולה אתנו, ולכן מברכים בנוסח הזה, והברכות הם בדרגה אחר דרגה על גודל הקרבה, דהיינו שהברכה הראשונה היא על עצם האכילה שנותן לנו, והברכה השנייה היא על ההשגחה המיוחדת עלינו בנתינתו את ארצו לנו, דהיינו שאנו חיים אצלו, והברכה השלישית הוא על הקרבה הגדולה בהיותנו אתו ממש ואנו בני ביתו שנתן לנו את מקדשו ואת עירו ירושלים.

ובזמן הגלות נתוסף עוד ברכה, והוא ברכת הטוב והמטיב, שנתקן על זה שנתנו הרוגי ביתר לקבורה, ומבאר רבינו בעל הבן מלך, שבזה ראו שאף בגלותינו לא עזב אותנו ומשגיח עלינו, שאף שענשם בעונש גדול שמשמעותו היא שהרחוק היה כ"כ גדול עד שהגיע אליהם עונש כזה, ומ"מ הקפיד על כבודם ונתנם לקבורה, ובזה מתבטא הקשר העצמי והתמידי שאינו נפסק לעולם.

והנה איתא בגמ' "משה תקן להם לישראל ברכת המזון בשעה שירד להם המן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ", והקשה הרשב"א והא קיי"ל שברכות אלו דאורייתא, ותירץ דמטבע הוא שטבעו להם, כלומר שמדאורייתא לא כתוב איזה ברכה לברך אלא רק שצריכים לברך על המזון, והם קבעו את מטבע הברכות.

וי"ל בעומק הדבר, שמדאורייתא צריכים להודות על האכילה, ובתקנתם קבעו על כל ענין ברכה בפני עצמו, והענין הוא שהרי תושבע"פ הוא עומק ענינו של הדבר, ולכן קבעו על כל דרגה שיש להם ברכה מיוחדת, כמו שהתבאר לעיל.

כן יש לבאר עומק דברי הגמ', שמשם תקן ברכת הזן בשעה שירד להם המן, שפרושו הוא שבירידת המן ראו באופן גלוי שהקב"ה נותן להם את קיומם, ויהושע תקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ, שפירושו הוא שאז כבר הגיעו לדרגה שאף הטבע הוא ממנו, וחיים אתו בכל עניני הטבע.

ובעומק יתר יש לומר, שלכן מתחילים בענין המן, בכדי שנחיה עם ענין המן גם כשחיים בארץ, כלומר שאף בחיים הטבעיים רואים אותו.

ובזה אפשר להסביר את מה דאיתא בגמ', "שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד, והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך, אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה", ורואים שאת הלימוד הזה למדו מן הפסוק שמדובר על נתינת הארץ, דהיינו שמדאורייתא מברכים על עצם האכילה, וכאן מברכים על היותינו חיים אצלו, והחיים אצלו פירושו שכל מציאותינו הוא אתו ית', ולכן אנו מברכים לא רק על מה שנתן לנו את המזון, אלא שאנו מודים על עצם זה שדואג לצרכינו ומשגיח עלינו תמיד, וזה אינו דוקא כששבענו, אלא מתי שרואים את השגחתו אנו מברכים.

ובעומק הדבר יש לומר, שנשיאת פנים הוא ענין של קשר פנימי ועצמי, דהיינו שנהיים אחד והאהבה היא בלתי גבולי, וכמו שאוהבים את הבנים שהם דבר אחד אתו, והדבר הזה נהיה בהיותם בארץ שאז נהיה הקשר בבחינת בנים,²

ואומר הרמב"ן בפר' ברכת כהנים, שהברכה צוה לברכם לדורות כלומר שלא יפסק לעולם, וכל זה הוא מענינו של הארץ שהקשר נעשה קשר תמידי שלא נפסק לעולם, וכן אומר הרמב"ן כאן, "וצוה שתברכהו בכל עת שתשבע על השובע ועל הארץ שנתן לך שינחילנה לכם לעולמים ותשבע מטובה", פירוש דבריו הוא שהברכה היא לאו דוקא בעת שהיו בארץ שהענין הזה הוא תמידי, משום שקשר הזה לא נפסק לעולם, וכן אומר "והנה המצוה הזאת בכל מקום" דהיינו לא רק בארץ, כי מעת שנכנסנו לארץ נהיה הקשר הזה ואינו בדוקא בארץ, כי אנו מברכים על הענין הזה שיש לנו הקרבה הזאת של נפסק.

ועומק הדבר הוא, שהיות שאנו מברכים אותו על הקשר הנעלה הזה שיש לנו אתו ית', והדבר הזה מתבטא דוקא בזה שלא נפסק לעולם אף בגלותינו, ואדרבה בזה שאף בגלות ישנו הקשר הזה, הרי זה מורה על עומק הקשר, ויש לומר שלכן הוסיפו עוד ברכה והוא ברכת הטוב

² ואיתא בתורה אור מבעל התניא שענין הפנים הוא שיש אהבה שאיננה בבחינת פנים, דהיינו שהאהבה היא משום דבר צדדי, וזה נקרא פנים כנגד עורף דהיינו שהיא לא אהבה בעצם, אבל האהבה השלימה היא כשהיא בבחינת פנים כנגד פנים, כלומר שהוא אהבה בעצם שאוהב אותו משום שאוהב אותו בלי שום סיבה חיצונית, והברכה ישא ה' הוא כהמשך של הברכה יאר ה' במדובר בהארת פנים נגד פנים דהיינו הארת פנים בעצם, וזה משום שגם האהבה מצד ישראל הוא גם בדרגה זו של אהבה בעצם.

והמטיב דוקא בגלות, כי הרי בארנו שעומק ענינו של הברכה הזו הוא שמורה על הקשר שיש לנו שרואים את זה בחיותינו עם הטבע אתו, והיות שהענין הזה נראה בגלות יותר, ולכן הוסיפו עוד ברכה בגלות.³

ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה

השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמור מצותיו וכו', פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת, ורם ללבבך ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים, המוליכך במדבר הגדול והנורא, ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה.

הנה בפרשה הזו כתוב עוד דרגה שיגיעו אליו בכניסתם לארץ, כי בהיותם במדבר ראו בגלוי שהקב"ה נותן להם הכל, והם לא עשו כלום לצורך קיומם, אבל בכניסתם לארץ לא רק ששיגו שהכל הוא ממנו ית', אלא שאף כאשר הם יבנו לעצמם את בתיהם והם יגדלו בעצמם את צאנם, ואז יכולים לשכוח את ה' באמרם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, כתוב ששיגו שכל הכח והחיל הם ממנו ית'.

וזה פירושו בלשון הכתוב "ובתים טבים תבנה וישבת" שכתוב בלשון "תבנה", דהיינו שאתה בעצמך תבנה אותם, וכן כתוב בלשון "ובקרך וצאנך ירביון" כלומר שהצאן והבקר יהיו שלך, כלומר שאתה גדלתם ורכשת אותם בכוחך, ולכן תאמר בלבבך כחי ועוצם די עשה לי את החיל הזה, וכתוב וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, שהכוונה היא שצריכים להגיע לדרגה כזו שאף מה שעשו מכוחם כל זה היא מאת הקב"ה.

היינו שכאן כתוב שלימות ענינו של הארץ, ששלימות ההכרה בהשי"ת הוא שידועים שאף הכח שיש לנו הכל הוא מאתו והוא נותן לנו את הכח.

וזה כוונת אמרו ורם ללבבך ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים, דהיינו שהוא עשך

³ וידוע ביאורו של רבינו בעל הן מלך שהמספר ארבע מורה על ריבוי, ובגלות נתגלה עומק ענין רבוי של הקשר, ולכן הוסיפו ברכה רביעית, ויש להוסיף ולומר שבמצב נוסח הברכה הרביעית רואים הדבר הנעלה הזה של הקשר התמידי והעצמי, שכידוע מאמר חז"ל טוב זה יצר טוב מאד זה יצר הרע, שבאורם של דברים הוא, שכשורואים את הטוב גם בתוך הרע, הרי זה טוב בשלימות, משום שאז הוא טוב בעצם ולא רק ביחס לרע, שהרי אין מציאות של רע, ולכן אומרים בברכה זו הטוב והמטיב, שכאן מדובר בטוב האמיתי והשלימה, שאף בתוך גלות רואים את טובו וגודל חסדו, וכן אומרים הוא הטיב הוא ייטיב, שעומק פירושו הוא שהוא ייטיב לנו תמיד, דהיינו שלא ייפסק ההטבה לעולם משום שמדובר בקשר תמידי ונצחי.

יש מאין, והוא אשר יצרך בשבילו, כי בארץ מצרים לא היה להם שום עצמאות, וכפי שנתבאר שהקב"ה עשה אותם בבריאה מחודשת לו, ואת זה צריך שיזכרו אף בעת הגיעתם לארץ ואף בעת אשר ישיגו את הצטרכויותם מכחם.

וכן כתב המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב, וצמאון אשר אין מים, המוציא לך מים מצור החלמיש, המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך, כלומר שההכרה הזו שהיה לכם במדבר, שאז היה ברור ונראה בעליל שכל קיומם הוא ממנו, אותה ההכרה צריכה להיות גם בעת אשר הם ישיגו אותם מכחם.

וכך הם דברי הרמב"ן, וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, ידוע כי ישראל גבורים ואנשי חיל למלחמה, כי נמשלו לאריות ולזאב יטרף ומלכי כנען במלחמה נצחו אותם, על כן אמר אם תחשוב כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, תזכור את השם שהוציא אותך ממצרים ולא היה לך שם כח ועוצם יד כלל, ותזכור עוד כי במדבר אשר אין לאל ידיך לחיות, שם עשה לך כל צרכיך, אם כן גם החיל הזה אשר עשית בכוחך השם הוא שנתן לך הכח כאשר עשית אותו.

כוונתו לומר, שאף שהנכם גבורים ובטבעכם אתם משולים כאריות, ולא עוד אלא שאף המלחמה בכנען גם היתה ע"י נצוחם במלחמה, מ"מ תזכור מה שהיית בלי כח כלל, וכל קיומך היה על הקב"ה, ועם הידיעה הזו תחיו ג"כ כשתחיו בארץ, ובזה יגיע ענין חיותם אתו לשלימותו, שכשחיים עם ההכרה בהשי"ת רק בעת אשר נראה בעליל את מה שנותן לך, ורק כשרואים שאין יכולים להתקיים בלעדו, הרי זה עדיין חסר בשלימותן של הידיעה שהכל הוא כוחו ומבלעדו אין כלום, וכשחיים עם ההכרה הזו אף בעת אשר רוכשים את הדברים מכח עצמם, ומנצחים במלחמה בגבורתם ובטבעם, משמעות הדבר הוא שחיים עם המציאות הזו שאין עוד מלבדו כלל, וכל מציאותינו הוא ממנו, ובזה נהיו מציאות של קדושה וזה שלימות מטרת ביאתם לארץ.

ובעומק הדבר יש לומר שזה עומק פירושו במה שאמר המוציאך מארץ מצרים, דהיינו שבחיותם בארץ עם ההכרה הזו, הרי בזה יגיע ענין יציאת מצרים לשלימות מטרתו, שהרי שלימות מטרת לקיחת ישראל לו לעם הוא, שיראו בהם את כבודו, וזה נהיה כשיחיו אתו אף בחיים הטבעיים, וכל הליכתם במדבר הוא רק כהכנה למצבם שנהיה כעת בביאתם לארץ.

ובעומק יש לומר שהרי יציאת מצרים היתה על ידי נסים נפלאות ואותות ומופתים גלויים, אשר לא היתה כלל ידם של ישראל בזה, וכל העולם ראו שיד ה' היתה זאת, וכך צריכים לחיות גם בארץ אשר השיגו הכל ע"י עשייתם, ידעו שהכל הוא על ידי הקב"ה בכבודו

ובעצמו.

והביאור הזה יש לומר גם על מה שכתוב למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך, שהרי הברית אשר כרת עם האבות הוא שהם יהיו לחלקו, ואת זה קבלו בעת אשר הלכו אליו, ובהביאו את כבודו לעולם, ושלימות הברית נהיה עתה בעת הכנסם של זרעם לחיות את חייהם הגשמי אתו בדרגה הגבוהה הזו שכל מציאותם הוא אתו, ואף מה שעושים בעצמם הכל הוא כבודו ואז יגיע ענין הברית האבות לשלימותו.

לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם

אל תאמר בלבבך בהדף ה' אלקיך אתם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת וכו', לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה וכו' ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך, זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה'.

הנה צריך לבאר ענין הפסוקים האלו שחוזר על עצמו פעמיים, שהתורה מציינת שהקב"ה אינו נותן להם את הארץ בצדקתם, דבר שמורה שהדבר הזה הוא בשורש ענין נתינת הארץ.

והנראה לומר בעזה"ת, כי התורה רצתה לומר בזה את עומק ענינו של נתינת הארץ לישראל, שנתנה להם לא כתשלום עבור עבודתם, כי הרי הקציפו לפניו במדבר, וככתוב כי לא בצדקתך ה' נתן לך את הארץ, הרי שבזה שקבלו את הארץ אף במצב הזה, הרי זה מורה על קשר תמידי ועצמי אף שאינם ראויים לזה, כי אהבתם היא אהבה בעצם, ולמען הקים את הדבר אשר נשבע לאבותם, משמעות הדבר הוא שנשבע לאבות שיתן להם את הארץ, ועומק הענין הוא שבחר באבות משום שהם הביאו את כבודו לעולם, וזה נשלם ע"י הכניסה לארץ, ששם יחיו בדרך הטבע אתו, וברית משמעותו ברית עולם ודבר תמידי, ולכן מציינת התורה את זה שלא היו ראויים אלא משום שהקשר הוא קשר תמידי ועצמי ולכן הכניסם לארץ.

היוצא מזה שכבר בכניסתם לארץ נכנסו בצורה כזאת של כניסה בעצם ללא שום תנאי, ולכן לא נפסק הקשר אף כשגלו משם, שאם היו נכנסים רק משום שהיו במצב נכון ונעלה, אז כשחטאו וגלו משם היה צריך הקשר לינתק לגמרי ח"ו, ולכן ציינה התורה כבר בעת הכניסה שתדעו שאין אתם נכנסים משום שאתם צדיקים, כי לא בצדקתך ובישר לבבך ה' מורישם מפניך, כי עם קשה עורף אתה, ובכל זאת אני מכניס אתכם, פירוש הדבר הוא שהכניסה היא לקשר תמידי ועצמי.

ויש לומר שלכן כתוב כאן ענין שבירת הלוחות ששברו בעקבות חטא העגל, ונתבאר בפר' כי תשא שבזה שמחל להם על החטא ונתן להם הלוחות השניות, פירושו הוא שהקשר הוא תמידי ואף אחרי שחטאו ושב אליו התחדש הקשר, וכשנתחדש אף אחרי החטא, פירושו הוא שהקשר הוא בלתי ניתן ליפסק, כי הרי נתבאר שם שחטא העגל לא היה חטא של עבודה זרה ח"ו, אלא שרצו לעבוד אותו דרך אמצעי, וכן בארו המפרשים, וכששבו פירוש הדבר שחזרו אליו לעבדו באופן ישיר ללא שום אמצעי, וכשחוזרים אחרי החטא פירוש הדבר שרוצים אותו באמת, ולכן נהיה הקשר אחרי החטא באופן יותר גדול ויותר נעלה, שהרי נתגלה שרצונם הוא לחיות אתו באופן ישיר ללא שום אמצעי ח"ו.

(וכן זה שהקב"ה מחל להם על חטא העגל, ביאורם של דברים הוא שרוצה אותו בעצם, כפי שהארכנו בזה בפר' כי תשא, והבאנו לשון רש"י שאומר שאף שכלה זכות אבות מ"מ רחמי אינם כלים, ואז נתגלה האהבה בעצם).

וכדברי המדרש שהובא בפר' כי תשא שבלוחות השניות קבלו את התורה באופן יותר גדולה עם הלכות ובענינו של תושבע"פ שיכולים לסבור את התורה, ומבאר רבינו הבן מלך שהוא משום שהלוחות השניות עשו ישראל מעצמם שמשה הוא שפסל את הלוחות, ועומק הדבר הוא שישראל הכינו את נפשם לקבל את התורה, והקב"ה כתב עליו את תורתו, ולכן הוא נחקק בלבם, ולכן כתבה אותה התורה כאן לומר שנכנסים לארץ בבחינה הזו של הקשר בעצם.

ובעומק הדבר יש לומר, שהרי נתבאר שארץ ישראל הוא החיים אתו בדרך הטבע, והבאנו בשם ר' צדוק שארץ ישראל הוא בענין תושבע"פ, שפירושו הוא שיכולים לסבור את התורה, משום שהתורה נעשה חלק מחייהם ואפשר להבינו בשכלינו, משום שנהיינו חפצה של קדושה, משום שאף החיים הגשמיים והשכל הטבעי הכל הוא שכל אלקי, ולכן כתבה התורה כל הענין הזה דוקא כאן בכניסה לארץ שכאן בא הדבר לשלימות ענינו.

והיה אם שמעו תשמעו אל מצותי

והיה אם שמעו תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם.

הנה הפרשה הזו היא כהמשך לאמור למעלה שאם ישמרו את חקות ה' יברך ה' להם את הארץ, ואם לאו יאבדו מן הארץ. וכן אומר רש"י שהוא מוסב על האמור למעלה, שכתוב שם

למטר השמים תשתה מים, והיות שארץ ישראל מתפרנסת ע"י הגשמים, ולכן עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, שכל עניני הארץ מושגח על ידו.

וענינו של הפרשה הזו היא, שהארץ תהא מושפעת לפי התנהגותם של ישראל, ובזה יראו שהם חיים אף בטבע אתו ית', שהגשם והתבואה יגיעו כפי התנהגותם של ישראל, וכן אומר הרמב"ן שלכן כתוב כאן בלשון רבים בכל לבבכם ובכל נפשכם, ונתתי מטר ארצכם, כי השי"ת לא יעשה נסים תמיד לתת מטר הארץ בכל עת יורה ומלקוש ולהוסיף דגן ותירוש וכו', רק על מעשה רוב העם.

ואפשר לומר, כי הרי הארץ היא ארץ כזו שמושגחת בהשגחה מיוחדת מאת השי"ת, והוא כאשר ישראל חיים בתוכו אתו ית', ומקיימים את מצוותו, ולכן אם כלל העם חי באופן הזה אז תהיה הארץ כארץ ה' שמתנהג באופן ישיר מאתו ית', ואם לא יתנהגו כלל ישראל באופן הזה, אז הארץ לא תהיה ארץ של שפע בטבעה כארץ ה'.

ובאמרו השמרו לכם פן יפתה לבבם וסרתם ועבדו אלהים אחרים ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה, גם כאן כוונתו שיגלו מן הארץ, וכמו שבאר הרמב"ן על הפסוק ולא תקיא הארץ אתכם, כי הארץ היא קדושה בעצם ולא סובלת עוברי עברה, ומבאר כי כל הארצות נשלטת ע"י המזלות, וארץ ישראל מושגח באופן ישיר מאת הקב"ה, כי ישראל נמצאים אצלו ממש, ועובדים אותו ללא אמצעי, ולכן אמר כאן כי בפנותם אל אלהים אחרים, כלומר שיפנו אל אמצעי אין הם ראויים לחיות בארץ אשר שם חיים אתו ללא שום אמצעי.

ולמדתם אותם את בניכם, ואומר הרמב"ן שבפר' שמע כתוב ושננתם לבניך, שפירושו שיספר להם המצוות, בלשון שינון, והוסיף כאן ולמדתם אותם היינו שילמדו אותם וידעו ויבינו אותם ואת טעמיהם, ולפירוש אחד אומר הרמב"ן שמה שכתוב לדבר במ הכוונה היא על הבנים דהיינו שילמדו את בניהם כדי שהבנים יכלו לדבר במ בעצמם שיבינו את התורה, ולפירוש השני הכוונה של לדבר במ, פירושו שילמדו את בניהם וידברו אתם כל העת.

עומק הדברים הוא, כי הפרשה הזאת מדבר על ארץ ישראל, ונתבאר שנתנית התורה בארץ ישראל היתה בדרך של לימוד והבנה, ולכן כתוב כן בלשון ולמדתם, כלומר שילמדו אותם, ויבינו וישיגו את התורה.